

Makale tarihçesi: Alındı: 15 Eylül 2015

GÖRÜŞ

İç Göç Verilerimiz Üzerine Bazı Düşünceler¹

AYŞE GEDİK*

Özet

Aşağıdaki yazımda, DIE ve TÜİK'in hazırladığı içgöç ile ilgili datanın bazı özellikleri anlatılmış, eleştirilmiş, ve öneriler sunulmuştur. Bu data (1) DIE'nin hazırladığı Genel Nüfus Sayımından elde edilen "5 yıllık" dönemler ile ilgili olup 1965-2000 yıllarını kapsar; ve (2) TÜİK'in 2008 yılından itibaren topladığı "1'er yıllık" idari kayıtlara dayanır. Eleştirilerim genel olarak, datanın sürekliliği ve içeriğinin önemi, kullanıcılar açısından kurumlar ile olan ilişkiler, yayın ve internet farkı, datanın formal olarak kuruma değerlendirilmesi, ülkemizin özel durumu gibi konuları içermektedir.

Anahtar kelimeler: Türkiye'de iç göç; iç göç verileri; göç araştırmaları

Giriş

İç göçlerle ilgili olarak yaptığım çalışmalarım bundan 40 yıl önce University of Washington'daki (Seattle) PhC sonrası doktora tez çalışmalarım ile (1975-77) başlamış bulunmaktayım. Bu konu üzerinde çalışma yapmaya başlamam, bana 1970 Nüfus Sayımı göç datasını (1965-70) veren; iki yıl boyunca tüm vaktimi ve enerjimi tez çalışmama odaklanabilmem için bana Ford Vakfı bursunu sağlayan merhum Professor Dr. Frederic L. Shorter sayesinde olmuştur. Kendisini her zaman şükranla anıyorum.

Göç datasının ayrıntılı özelliklerini anlamamda, o zaman doktora öğrenci olan benim ile hiç üşenmeden, saatlerce ve defalarca tartışan Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Nüfus Dairesi Başkanı Cemil Ergene ve Baki Akalın'ın, ve nüfus dairesindeki görevlilerinin özellikle Meryem Demirci ve Füsun Şener hanımların katkıları çok büyüktür. Hepsine çok değerli yardımlarından dolayı derin şükranlarımı sunuyorum. O yıllarda kullanıcı ile DIE başkan, müdür, ve

¹ Profesör Dr. Ayşe Gedik, 25-27 Haziran 2015 tarihlerinde üçüncüsü Çek Cumhuriyeti'nin başkenti Prag'da gerçekleştirilen Türk Göç Konferansı'nda **Hayat Boyu Katkı Ödülü**'ne layık görülmüş ve bu yazı o vesile ile kaleme alınmıştır.

* Prof. Dr. Ayşe Gedik, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mimarlık Fakültesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, emekli (ve halen yarı zamanlı) öğretim üyesidir.

E-posta: gediksensei@gmail.com.tr / gedik@metu.edu.tr.

datayı hazırlayan uzman ve fedakar kadronun arasındaki olumlu ve katılımcı (“user participation”) yaklaşımın, yapılan araştırma projelerine, doktora tezlerine ve de DIE’nin data ile ilgili çalışmalarına çok olumlu etkileri olduğunu düşünüyorum.

Ülkemizdeki göç datası ile geleceğe dair yaptığım olası tahmin (*plausible predictions*) çalışmalarında Genel Nüfus Sayımı (GNS) datalarını zaman serisi içinde inceleyebilmemin çok büyük bir katkısı olmuştur. Bunun yanı sıra, özellikle de bizden daha yüksek endüstrüleşme ve kentleşme seviyesine ulaşmış diğer ülkeler (özellikle Japonya) ile Türkiye’deki durumu karşılaştırabilmem bana gelişme süreci boyunca ülkemizin geçirdiği evreleri daha iyi anlamama ve olası geçirebileceği evreleri tahmin etme çalışmalarına büyük katkılar sağlamıştır. Bu tür bir yaklaşım çalışmalarımıza evrensel bir boyut katabilmektedir. Bana bu imkanı JSPS, Japan Foundation, ve IDE bursları ile defalarca sağlayan Japon devletine; Tsukuba (1978-80, ve 2005) ve Hokkaido (1994, ve 1997-98) üniversitelerine; IDE kurumuna (1993); ve adı geçen üniversitelere beni davet eden değerli Profesörlere (Koichi Mera, Etsuo Yamamura, ve Yuji Murayama) ve Y. Hazama’ya (IDE) teşekkür etmek istiyorum.

Gelecekte yapmayı arzu ettiğim çalışmalarına tanıştığımızdan itibaren yıllar boyu beni her zaman motive eden Profesör Dr. İbrahim Sirkeci hocamıza ve Türkiye ile ilgili iç göç çalışmalarına katkılarımın dolayısıyla bana bu değerli Hayatboyu Katkı Ödülü’nü² veren Türk Göç Konferansı Komitesine şükranlarımı sunuyorum.

İç göç datası ile ilgili düşüncelerimi iki ana grupta açıklamaya çalışacağım:

1. Datanın sürekliliği ve geleceğe dair olası öngörülerin saptanması
2. Datanın değerlendirilmesi;

Datanın Sürekliliği

1965-2000 yılları arasındaki 35 yıl boyunca, yapılan 1970, 1980, 1985, 1990, 2000 nüfus sayımları ile göç datası dört 5-yıllık dönemleri kapsamış olup³ iller ve her ildeki üç idari birim (il merkezi, ilçe merkezi, bucak ve köyler) ve bilinmeyenler arasındaki göçler, cinsiyet ayrımını da içeren matrixler şekilde

² “Lifetime Contribution Award in Turkish Migration Studies” aralarında İngiltere’den Regent’s University London Regent’s Center for Transnational Studies ve ABD’den University of California Davis Gifford Center for Population Studies’in de olduğu çeşitli üniversitelerce desteklenen 25*27 Temmuz 2015 tarihlerinde Charles University Prag’da gerçekleştirilen Turkish Migration Conference 2015’de takdim edilmiştir.

³ Bu dönemler: 1965-70, 1975-80, 1980-85, 1985-90, 1995-2000. İki dönem (1965-70 ve 1970-75) datası kullanıcıya sunulmamıştır; ve 1990-95 datası ise 1995 yılında sayım yapılmadığı için mevcut değildir.

herkesin ödeyebileceği küçük bir bedel karşılığında yayın⁴ olarak kullanıcılara sunulmuştur. İsteyen kullanıcılara göç datası yaş ayrıntıları ile de verilmiştir. Bu yayınlar göç dataları ile ilgili kullanılan terimlerin tarifleri, ve açıklayıcı birçok dip notları da içermiştir.

Sadece datanın internetten verilışı çoğunlukla, hem (a) “içerik” (tarifler, dipnotlar, vs), (b) hem datanın “emniyeti” (datanın kaybolmaması ve/veya bilgisayarın işletim sistemlerinin sürekli değişmesi sonucu eski datanın açılmama sorunları) ve hem de (c) “şeffaflık” (kamuya açık ve dolayısı ile kişisel ilişkilerden bağımsız olması) açısından yayınlanmış şeklinin yerini tutamamaktadır. Bu gibi nedenlerden dolayı olsa gerek Japonya gibi gelişmiş ülkeler, bu gibi dataları vakit kaybetmeden internetten yayınlamaları dışında en çok 3 yıl olmak üzere en kısa zamanda yayın halinde de sunmaktadırlar.

GNS’dan göç datasının elde edilmesinin bir yararı da göç datası ile nedensel ilişkiler kurabileceğimiz bir çok sosyo-ekonomik datanın aynı veya benzer zaman dilimi içinde toplanmış ve yayın olarak kullanıcıya sunulmuş olmasıdır. Bu husus, araştırmacılara nedensel çalışmalar yapabilmelerini çok kolaylaştırmıştır.

Ayrıca göç ile ilgili yayınların küçük bir bedel karşılığında alınabilmesi, araştırma projeleri kazanmadan ve dolayısı ile büyük miktarlarda ücret ödemediği isteyen araştırmacının göç datasını inceleyebilmesini araştırma yapabilmelerini sağlamıştır.

Ne yazık ki önce 1970’lerin sonlarına doğru nüfus sayımının DIE çalışanlarından çok fazla emek ve fedakarlık gerektirdiği, çok pahalı olduğu, sayımın gerektiği gibi yapılamadığı öne sürülerek 1927, 1935 yıllarından itibaren her 5 yılda bir yapılan sayımın artık her 10 yılda bir yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu konudaki tartışmalar yıllar içinde artmış ve süreklilik kazanmaya başlamıştır. Dolayısı ile 1995 yılında yapılması gereken nüfus sayımı⁵ yapılmamıştır.

Sayımın 1927 den itibaren 5 yıl aralıklarla değil de 10 yıl aralıklarla yapılması ile ilgili kararları 1997 yılında Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı desteğiyle Bolu, Gerede’de gerçekleştirilen “Türkiye’de İç Göç” konulu konferansdaki bildirimde ayrıntılı bir şekilde değerlendirdim, eleştirdim, ve önerilerimi sundum.⁶ Sosyo-ekonomik faktörlerin stabil dengeli hale gelmiş bulunan İsveç, Japonya gibi ülkelerin bile nüfus sayımlarını her 5 yılda bir tekrarladıkları halde, birçok faktörün çok çabuk değiştiği ve bir çok sorunu yaşayan ülkemizde 5 yıl yerine 10 yılda bir yapılmasının doğuracağı sorunları bildirimde tartışmaktayım (Gedik, 1998, sf.152-63).

⁴ 2000 GNS dan elde edilen en son dönemin göç datası (1995-2000) yayınlanmamıştır.

⁵ 1997 yılında yapılan nüfus “sayımı” olmayıp nüfus “tesbiti”dir.

⁶ 1997 yılında Bolu-Gerede’de yapılan İç Göç Konferansı yayını bu konuda birçok değerli bildiriler de içermektedir (İçduygu, Sirkeci, Aydıngün, 1998).

O yıllarda, 1927 yılından beri yapılagelen nüfus sayımlarının tümü ile ortadan kaldırılacağı hiç aklıma gelmemiştir. Nüfus sayımlarından 1965-2000 yılları arası gibi uzun bir dönemi kapsayan “daimi ikametgah’daki” “5-yıllık” değişikliklere dayanan, kullanıcıya yayın olarak ve istenilirse internette de sunulan bu kadar zengin, ayrıntılı bir göç datasına 2000 sayımı ile son verilmiş olundu.

2008 yılından itibaren idari “kayıt” sistemine dayalı “1 yıllık” bir zaman dilimini kapsayan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) göç bilgileri sunulmaya başlandı⁷. Bu iki data setinin nitelikleri birbirinden tamamen farklıdır. Bunları uyumlu hale getirmek mümkün müdür? Bu konuda uluslararası alanda yapılmış metodolojik bir çalışma varmıdır? Varsa, bunlar incelenmiş midir? (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) bu konuda neler yapmayı düşünmektedir?

Madem GNS’nın kaldırılmasına karar verilmişti ve GNS’na dayanan son göç datası 1995-2000 dönemini kapsayacakdı, ADNKS 1995-2000 yılları arasındaki 5 yıllık dönemde yıllık olarak yapılmaya başlanması daha doğru bir yaklaşım olmaz mıydı? Belki o zaman aynı zaman dilimini kapsayan bu iki data set arasındaki benzerlik ve tutarsızlıkları görebilir, nedenlerini araştırır, ve mümkünse bu iki data setini uyumlu hale getirmek için gerekli metodolojik çalışmalar yapar, ve elimizde çalışmamızın sonucunu test edebileceğimiz datamız olurdu. Şimdi bu testi nasıl yapabileceğiz?

Bu süreç planlanıp yapılamaz mıydı?

Ülkemizin içinde bulunduğu ve gelecekte karşılaşabileceği olası durumları ve çok hayati sorunları açıklayabilmemiz ve çözüm üretebilmemiz için zaman serileri (*time series*) ile olası eğilimleri (*trend*) saptamamız ve gelecekle ilgili olası öngörülerini (*plausible predictions*) yapabilmemiz gerekmektedir. Toplanan bilgilerin, yapılan araştırmaların yararlı olması geleceğe ait olası öngörülerini yapabilmemize bağlıdır.

Tek bir zaman dilimi için yapılan değerli çalışmalar sadece o zaman dilimindeki durumu gösterir.

Gelecekteki göçle ilgili olası öngörülerimizi tahmin edebilmemizin ülkemiz için çok önemli olduğunu düşünüyorum. Zira, ülkemizde nüfus yapısı, göçler ve bunların değişim süreçleri bölgeler ve etnik gruplar arasında dramatik farklılıklar göstermektedir. Geçmiş dataya dayanan eğilimleri (“trend”) nasıl saptayacağız?

Olası göç eğilimlerini (“trendlerini”) nasıl tahmin edebileceğiz? Geleceğe ait olası öngörülerimizi (“plausible predictions”) nasıl yapacağız? Birbirinden “çok farklı” bu iki data seti ile mi? Yoksa, 2008-2014 arasındaki sadece 6 yılı

⁷ 2011 yılında da bir defaya mahsus olmak üzere NKA’dan da göç bilgileri de elde edilmiştir.

kapasayan yıllık bir göç datası ile mi? Yahutta, son gözlem yılının (2000) 15 yıl öncesine ait olan 1965-2000 datası ile mi?

Bütün bunlardan dolayı 35 yıllık bir dönemi kapsayan GNS'larına dayalı göç datasının "sürekliliğini" sona erdiren bu durumu ülkemiz açısından çok sakıncalı bulmakta ve derin bir üzüntü duymaktayım. Keşke, biz de gelişmiş ülkelerin çoğunluğunda olduğu gibi her 5-yılda bir yapılagelen GNS'nın eksik ve sorunlu durumlarını iyileştirip, ve hem sayım hem de kayıt sistemimize dayalı göç datamız olabilseydi. Keşke, bu gibi çok önemli kararlar alınırken bu dataları kullanan araştırmacılara, akademisyenlere bu konudaki düşünceleri sorulabilseydi yapılan değişikliğin, yani sadece kayıt sistemi ile yetinmenin, data sürekliliği ve zenginliği açısından ülkemize zarar verdiğini düşünüyorum.

Datanın değerlendirilmesi

Toplanan datanın niteliği ve değerlendirilmesi çok büyük bir önem arz etmektedir. "Garbage-in and Garbage-out" deyiminde vurgulandığı gibi, girdi datamız gerekli nitelikte değilse elde edilen sonuç ve bu sonucun yorumlanması da anlamsız olacaktır. TÜİK'in görevlerinin "data toplamak ve kullanıcıya sunmak ve muhafaza etmenin" yanı sıra, toplanan datanın değerlendirilmesi ... ve bu değerlendirmenin kullanıcıya sunulması olduğunu ve dolayısıyla ancak bu 3 görevden sonra, eğer emek gücü ve zaman yeterli ise, bu datanın bilimsel analizi olduğunu" düşünüyorum (Gedik, 1998, sf. 155).

"Toplanan datanın değerlendirilmesi, örnekleme ve/veya analitik metodlarla yapılabilmektedir. Sapmaların, farklılıkların ve tutarsızlıkların nedenleri tartışılmalı ve bunların özellikle hangi illerde ve hangi tür idari birimlerde, yaşlarda ve hangi göç tiplerinde yoğunlaştığını bulmalıyız" (Gedik, 1998, sf. 155). Bu konularda gelişmiş ülkelerin İstatistik enstitülerinin yayınlarında ve akademisyen ve araştırmacıların birçok eserinde bu konuda birçok örnek görebiliriz.

Dolayısı ile gelişmiş ülkelerde olduğu üzere, TÜİK'in toplanan datanın değerlendirilmesi; ve bunun, sonuçların yorumlanmasını nasıl etkileyeceği konuları üzerinde kapsamlı yayınlar yapması ve/veya bu bilgileri ilgili göç datası yayınlarının apendix'i olarak kullanıcıya sunmasının çok önemli olduğunu vurgulamak isterim

Çalışmalarında doktora tezinden başlamak üzere çeşitli yayınlarımda ve özellikle de 1998 tarihli yayımda bu hususların önemini açıkladım, mevcut datayı eleştirdim ve önerilerimi ayrıntılı bir şekilde anlatmaya çalıştım (Gedik, 1977, sf. 367-72; Gedik, 1998, sf. 152-63; Gedik, 2014, sf. 88-89). Son olarak fakat herşeyden önce, bizlere araştırma yapabilmemiz için data sağlayan bizlere yardımcı olan TÜİK'in özverili çalışanlarına çok teşekkür ediyorum. Değerlendirmelerim ve önerilerim sadece mevcut datanın daha iyi olmasına birazcık da olsa katkı sağlayabilmek içindir.

Kaynakça

- Gedik A. (1977). "A Causal Analysis of the Destination Choice of the Village-to-Province-Center Migrants in Turkey, 1965-70". University of Washington, Seattle, USA.
- Gedik, Ayşe (1998). "Daimi İkametgaha Göre Göç Datası: Eleştiriler ve Öneriler", A. İçduygu, İ. Sirkeci, İ. Aydınğün (der.) *Türkiye'de İç Göç*, 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede Konferansı, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı sf. 152-63.
- Gedik, Ayşe (2014). "Rural-to-Urban Migration in Turkey During the Past Thirty-five Years: 1965-2000," *Migration and Turkey: Changing Human Geography*, D. Şenol Sert, D. Karcı Korfalı (der.), sf. 21-89, İstanbul: The Isis Press.
- İçduygu, A., İ. Sirkeci, İ. Aydınğün (der.) (1998). *Türkiye'de İç Göç*, 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede Konferansı, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

VIEWPOINT

Reflections on the internal migration data in Turkey

Abstract

In this paper, I reflect on the data prepared and published by State Planning Organisation and Turkish Statistics Institute. Some features of the data and issues are discussed and suggestions are made. The internal migration data published by SPO is based on the general population census and covers the 5-year periods from 1965 to 2000. Remaining data is based on the administrative registers compiled by TurkStat since 2008 on an annual basis. My criticisms in general covers the continuity of the data, importance of the content, relationships between the institutions and their repercussions for the end users, print and online data release, formal evaluation of the data by the institution and Turkey's peculiar position.

Keywords: internal migration in Turkey; internal migration data; migration research